

**Години спілкування для учнів 10-11 класів
(3 заняття за навчальним відеофільмом
«Хая Лея Детінко»)
Тема: «Історія Голокосту - через історію родини Хаї»**

Година спілкування 1.

Тема: Рідне Рівне

Мета: підвести учнів до сприйняття історії через її особистісний вимір та сприйняття оповіді про життєвий шлях звичайної людини в історичному контексті;

поглибити знання про Другу світову війну, Голокост;

розвивати усвідомлення етнічної ідентичності та багатоманітності;

формуванню громадянську, соціальну та інформаційну компетентності.

Епіграф: «Не мати жодного фото з дитинства».

Хід заняття

1. Вступне слово вчителя. Відеофільм «Хая Лея Детінко» – навчальний ресурс і засіб збереження інформації. Чому це важливо для нас? Відеоджерело має потенційну цінність, бо є свідченням очевидиці жахливої трагедії людства – Голокосту. Такі спогади дають можливість відтворити історію минулого в більшому спектрі: історію окремих народів, окремих соціальних груп, окремої людини. Ми зможемо відчувати «дух епохи», наблизитися до історичного часу, про який ідеться у спогадах документального фільму.

2. Запитання. Що таке спогади? У чому їхня важливість?

3. Обговорення:

- Хто ділиться своїми спогадами у фільмі?
- Що Хая згадує про своє дитинство?
- Про які особливості своєї єврейської родини вона пам'ятає?
- Що було улюбленим заняттям Хаї, яке прищепила їй мама?
- Яку молодіжну єврейську організацію згадує героїня?

4. Робота в групах. Групи одержують історичну довідку, опрацьовують та відповідають на запитання.

Історична довідка. Рівне розташоване на березі річки Устя, приблизно за 300 км на захід від Києва. Перші відомості про єврейську громаду відносяться до XVI століття. За переписом 1765 року в Рівному проживало 881 єврей. Єврейське населення швидко виросло. Так, у 1847 році було 3788 євреїв, а в 1913 році – вже 19791, що становить 57% від загальної кількості населення. Більшість євреїв мешкали у дрібній торгівлі та ремеслах. Євреї також володіли значним числом промислових підприємств. Було кілька синагог (принаймні 20 за одним джерелом), єврейське кладовище, середня школа Тарбута, єврейські коледжі та єврейська бібліотека. Релігійне і культурне життя, сіоністський рух, який поширюється на початку XIX століття. У 1921 р. у Рівному проживало 21702 євреїв (71% від загального населення), а в 1931 р. їх було 22737 (56%). У 1939 році місто перейшло до радянської влади в результаті угоди Молотова-Ріббентропа. 3 вересня 1939 року було закрито єврейська школа та інші культурні та релігійні установи. Напередодні війни в Рівному проживало близько 23 тисяч євреїв, у тому числі біженців із Заходу [5].

1 група. Якою була динаміка чисельності єврейської спільноти Рівного до Другої світової війни? Складіть графічне підтвердження.

2 група. Яку роль відігравали євреї в економічному житті Рівного до Другої світової війни? Які факти зайнятості рідних наводить Хая у фільмі?

3 група. Яку роль відігравала єврейська спільнота в релігійному, соціально-культурному житті Рівного до Другої світової війни? Зробіть висновок, співставляючи історичну довідку і спогади Хаї.

5. Ділимося враженнями. Обговорюємо запитання:

- Коли одружилися батьки Хаї?
- Скільки дітей було в родині?
- До складу якої держави входило Рівне до Другої світової війни?
- Якими мовами спілкувалися в місті?
- Що розташовувалося в центрі Рівного?
- Про які родинні цінності з сумом згадує Хая?
- Коли розпочалися антиєврейські виступи в Польщі?

- Як героїня фільму описує вторгнення нацистів із Заходу та радянських військ із Сходу?

- Які права євреїв порушувалися під час окупації?

6. Запам'ятаймо!

Єврейська громада – це форма організації єврейського населення в країнах розсіювання, є організатором національного, релігійного життя євреїв [4, с.84].

7. Завдання.

1) З написаних на дошці страв визначити, які з них є українськими, а які єврейськими?

Пиріжки з яйцем, рисом і цибулею, тортик з печінки, фарширована щука, вареники, оселедцеве масло, листкові пиріжки з м'ясом, штрудель з маком, форшмак, суп з кльоцками (усі ці страви, крім вареників, є типовими для єврейської кухні). Чому більшість з цих страв є знайомими для нас? [3, с.37].

2) Дайте узагальнюючу назву наступним словам: Рош га-Шана, Суккот, Ханука, Пурім, Песах, Шавуот (єврейські свята). Фото якого свята описувала у фільмі Хая?

3) Поясніть слова з фільму: «Народжена в другому світі, в інший час».

8. Вчитель. Але мирний період історії Рівного був брутально перерваний трагічними подіями Другої світової війни, які кровавими літерами заповнили останню, найстрашнішу сторінку літопису місцевого населення, зокрема євреїв, назва якій – ГОЛОКОСТ і ГУЛАГ.

9. Рефлексія. Поясніть епіграф заняття.

10. Підсумок заняття.

Година спілкування 2.

Тема: Знищення: ГОЛОКОСТ і ГУЛАГ

Мета: поглибити знання учнів про Голокост, сталінський ГУЛАГ;

показати спротив особистості в умовах постійної загрози життю, в умовах порушення прав людини;

сприяти розумінню того, що протистояння насильству є результатом складних вольових зусиль;

виховувати повагу до збереження людиною в будь-яких умовах власних ціннісних орієнтацій, сприяти усвідомленню загальнолюдських цінностей;

формувати громадянську, соціальну та інформаційну компетентності.

Епіграф: «Терор – це винищення інакомислення».

Хід заняття

1. Вступне слово вчителя. Після підписання пакту Молотова-Ріббентропа Польща була поділена між Німеччиною і Радянським Союзом. Східні польські території, до яких належало і Рівне, були окуповані радянськими військами. Друга світова війна загострила тоталітарні технології нацистського та комуністичного режимів. На перший погляд, ці режими не були тотожними, кожен з них зазнавав еволюції і кожен породив розмаїття повсякденності і нащадків. Але в дійсності вони мають спільні риси і прояви, які визначали долі держав, народів, людей упродовж майже всього ХХ сторіччя [2, с.12].

2. Бесіда:

- Членом якої молодіжної єврейської організації, за прикладом сестри, стала Хая?
- Чим займалися члени «Хашомер Хацаір»?
- Що було головною метою членів цієї молодіжної єврейської організації?
- Чи можна вважати «Хашомер Хацаір» антирадянською організацією?
- Про що свідчать слова Хаї: «Я думала, що знайшла своє місце в цьому новому суспільстві»?

3. Логічні ланцюжки. Спираючись на фільм та використовуючи роки 1932, 1938, 1939, 1941, побудуйте перебіг подій для Хаї, батька Хаї, сестри Хави.

4. Вчитель. Як комуністи, так і нацисти проголошували свої претензії, зазіхаючи на всю земну кулю. Комуністи стверджували, що інтернаціонал та науковий комунізм – універсальні цінності і вони можуть і повинні завоювати світ. Фашисти проголошували необхідність встановлення «нового порядку»: «Нам нині належить Німеччина, а завтра – цілий світ». Тоталітарні партії-уряди

обов'язково вигадують ворогів або зло, яке потрібно поборювати. Спочатку нацисти оголосили ворогом світове єврейство. Більшовики – буржуїв, імперіалістів, націоналістів [2, с.13]. Ще до нападу нацистів на СРСР, у червні 1941 року, Хаю було звинувачено за участь у антирадянській організації, ув'язнено і відправлено до тюрми. У 1945 році, перемінивши 11 таборів, дівчина отримала обвинувальний вирок – 10 років загального режиму і 5 років заслання у Сибір!

5. Запам'ятаймо!

ГУЛАГ – у СРСР у 1934 – 1956 роках підрозділ НКВС, який керував системою виправничо-трудова таборів [1].

Юденрат - єврейський адміністративний орган самоврядування, який за ініціативою німецької окупаційної влади в 1939 році створено при Генерал-губернаторстві Польщі у кожному єврейському гетто, на окупованих нацистами територіях, і пізніше на території СРСР [6].

6. Обговорення:

- Чи справді діяльність Хаї в молодіжній організації носила антирадянський характер?
- Чи була це війна проти власного народу?
- Що відбулося в окупованому нацистами Рівному в той час, коли Хая була в сталінських сибірських таборах?
- Хто розповів Хаї про рівненське гетто і трагедію в урочищі Сосонки?
- Кого з родини Хаї розстріляли у Сосонках?

7. Робота в групах. Групи одержують інформаційні картки (І група – з радянських архівів, ІІ група – з німецьких архівів), опрацьовують та відповідають на запитання.

1 група. Як розстріляли євреїв в урочищі Сосонки представлені в радянських архівах? Що спільного між цим описом і спогадами брата Хаї у фільмі?

«Через деякий час, юденрат отримав наказ зібрати всіх євреїв в східній частині міста 7 листопада 1941 року. Вони думали, що будуть переселені до табору. Ніхто не підозрював, що їх розстріляють. На місці збору всі цінності і

продовольство було конфісковано. Цей великий натовп супроводжувався СС 2 км від Рівного до місця, яке називається Сосонки. Після цього євреїв групами вивозили до котлованів, які викопали заздалегідь. Там вони були змушені роздягатися. Після цього їм довелося ходити голими на колоди, щоб потрапити всередину ями. Під час спуску вони були розстріляні автоматами. Після стрільби німці кидали гранати всередину ями. Розстріли тривали три дні і три ночі, з 7 по 10 листопада, німці розстріляли 17 500 чоловік у Сосонки». [Осадження Хайм Л., 1902 року народження, в Державну надзвичайну комісію; RG-22.002M. Фонд 7021, Опис, 71, Дело 67] [5].

2 група. Як описує нацист трагедію в урочищі Сосонки? Чи є спільні моменти в цих спогадах і відомостях у фільмі?

«Я бачив, як євреїв змушують роздягнутися і пройти повз трубу до двох-трьох ям, розташованих на його кінці. З моєї позиції я не міг бачити ями, але я міг чути постріли, і мені було зрозуміло, що євреїв збираються стратити. З чуток, я знаю, що стрілянину проводили команди СД. Думаю, що ми вийшли того ж вечора. Але я знав, що до цього часу страти не закінчилися. Наступного дня я дізнався, що співробітники поліції розстріляли євреїв на шляху до ям. Коли ми збиралися піти, я побачив деяких євреїв, що сиділи на дорозі. Вони були інвалідами, які не могли рухатися вперед» [Член батальйонного загону 320, Ервін Д., зроблено 17 вересня 1960 року; В162-2891] [5].

8. Робота з цитатами:

1) «Тільки примус. Жорстокість. Терор. Саме вони вчать людей безперечному підкоренню владі. Такий стиль керівництва насаджує байдужість до жертв репресій, приводить до думки про знецінення людського життя, знищує «буржуйську» уяву про людську мораль» (Лактіонов-Стезенко) [2, с.10].

2) «Диктатура лівих, вигодувана Сходом, простягає руку диктатурі правих, яку підтримує сусід на Заході, для того, щоб терором і насильством вирвати владу з рук законного уряду. Одні підбурюють населення проти буржуазії, приписуючи їй все зло, а інші підбурюють проти євреїв, у всьому їх звинувачуючи. Обидва

табори одностайні в застосуванні тактики диверсії й насильства як засобу досягнення влади» (М. Шорр) [2, с.55].

9. Рефлексія. Поясніть епіграф заняття.

10. Підсумок заняття.

Година спілкування 3.

Тема: Повернення до життя

Мета: розкрити подальшу долю свідків Голокосту, жертв ГУЛАГу; розвивати відчуття власної моральної причетності до долі інших людей та відповідальності за власний вибір, почуття історичної та особистісної емпатії; показати неоднозначність морально-психологічної ситуації, у якій опинилися ті, хто пережив Голокост, ГУЛАГ та складність пошуку подальшого життєвого шляху на прикладі свідчень Хаї та Шаї; продемонструвати важливість історичної пам'яті як засобу збереження ідентичності людини та осмислення трагедій, їхніх історичних уроків; формувати громадянську, соціальну та полікультурну компетентності.

Епіграф: «Як двом людям почати жити заново, після всього, що пережив кожен із них».

Хід заняття

1. Вступне слово вчителя. Нацисти – це відкриті вороги, що окупували українські землі, знищували місцеве населення, створювали гетто для євреїв, встановлювали «новий порядок», воювали з Червоною армією. Україна була розділена на кілька зон окупації, і, хоча мета в нацистів єдина – зробити територію Європи «юденфрай» (вільною від євреїв), методи реалізації різні. Десь єврейське населення пройде крізь усі етапи Голокосту, розроблені нацистами, десь не буде ані реєстрації, ані ідентифікації, ані концентрації... Вбиватимуть одразу й усіх...[2, с.66]. Голокост – не одна трагедія на українських землях. Інший ворог – прихований і підступний – радянський режим, що встановився на західноукраїнських землях з 1939 року, розпочав

репресії проти інакодумства, за надуманими звинуваченнями розростався ГУЛАГ. Це фактично була війна проти власного народу. Родина Хаї потрапила під нелюдські експерименти обох режимів. Батько, мати, сестра Бела були розстріляні нацистами в урочищі Сосонки. Хая – в'язень сталінських таборів.

2. Робота в групах. Ситуаційні запитання.

1 група. У радянській тюрмі.

- Скільки років ув'язнення в тюрмі загального режиму присудили Хаї за «антирадянську» організацію?
- Як далеко від рідного дому відбувала покарання Хая?
- Які роботи виконувала Хая?
- В яких умовах жили і працювали ув'язнені?
- Якою була для ув'язнених ГУЛАГу звістка про завершення війни?
- Коли закінчився у Хаї тюремний строк?

2 група. На засланні.

- Ким працювала Хая під час заслання?
- Що об'єднувало євреїв на сибірській землі?
- Завдяки чому трималися, вижили?
- З ким познайомилася Хая на засланні?

3 група. Історія Шая.

- Коли і де народився Шая?
- Чому емігрував з дружиною в СРСР?
- Ким працював Шая в Ленінграді?
- За що Шаю було вислано до Сибіру?

4 група. Нове життя.

- Що об'єднало Шаю і Хаю?
- Як подружжя в засланні назвали свого сина?
- В якому році Шая і Хая отримали дозвіл покинути місце заслання?
- Куди повернулося подружжя?

3. Робота з цитатами:

1) Наскільки глибокими і змістовними були слова Хаї: «Ділилися спогадами про втрачені родини»?

2) Як зрозуміти в контексті фільму слова Теодора Герця: «Якщо ви цього захочете, то це вже не мрія»?

4. Ділимося враженнями. Обговорюємо запитання:

- Про що мріяла Хая з 1938 року?

- Чи здійснилася її мрія?

- Чим стало для Хаї єврейське товариство «Хесед»?

- Чому Хая називає себе сіоністкою?

- Чи є у фільмі моменти, які для нас можуть бути мотивацією, стимулом для подолання труднощів?

5. Запам'ятаймо!

Сіонізм – єврейський націоналізм, рух європейських євреїв кінця 19 ст. за створення єврейської держави.

Громадянська позиція - це погляди, діяльність людини заради здійснення певної суспільної мети.

6. Вчитель. Голокост і ГУЛАГ – злочини тоталітарних режимів проти народу і людини. Голокост і ГУЛАГ – обличчя нацизму і комунізму. Голокост і ГУЛАГ призвели до фізичного та морального нищення. Голокост і ГУЛАГ – це також і потужні уроки історії.

7. Робота з висловами. На дошці розмістити вислови. Учні читають їх та висловлюють свої міркування з приводу їхнього змісту та теми, що обговорюється.

* «Йдучи проти звичаїв, комунізм і нацизм таки взялися змінити правила моралі, усвідомлення добра і зла. Через це були зроблені такі речі, яких людський досвід ніколи не знав».

Ален Безансон, французький історик

* «Табірні роки навчили, що лише на власному шляху пережиті страждання чудодійно перетворюються на духовну силу».

Семен Глузман, правозахисник

8. Запитання. Про що говорить німецький пастор Мартин Німеллер і до кого він звертається? Як ці слова співвідносяться з вашою громадянською позицією?

Спочатку вони прийшли за євреями.

Я мовчав – я не був євреєм.

Згодом вони прийшли за комуністами.

Я мовчав – я не був комуністом.

Тоді вони прийшли за профспілковими робітниками.

Я мовчав – я не був профспілковим робітником.

Потому вони прийшли за мною.

Та вже не лишилося нікого,

хто міг би мені допомогти.

9. Рефлексія. Поясніть епіграф заняття.

10. Підсумок заняття.

Список використаних джерел

1. ГУЛАГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
2. Каталог виставки «Голодомор, Голокост, ГУЛАГ. Три трагедії на українській землі у ХХ сторіччі. Тоталітарний режим проти народу та людини». – Харків, НТМТ, 2014. – 272 с.
3. Назустріч пам'яті: Навч.-метод. посіб. до фільму про Голокост в Україні «Назви своє ім'я» / Авт.-упоряд.: О. Войтенко, М. Тяглий. – К.: Полігр. фірма «Оранта», 2007. – 240 с.
4. Подольський А.Ю. Уроки минулого: Історія Голокосту в Україні / Навч. посібник – К.: ТОВ «Спринт-Сервіс», 2016. – 104 с.
5. Розстріл євреїв з Рівного [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://yahadmap.org/#village/rivne-rovno-rowne-rivne-ukraine.246>.
6. Юденрат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.